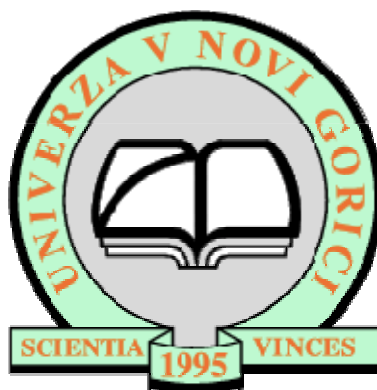

FAKULTETA ZA HUMANISTIKO UNIVERZE V NOVI GORICI
GORIŠKI LITERARNI KLUB GORICA
SLAVISTIČNO DRUŠTVO NOVA GORICA
KRAJEVNA SKUPNOST SOLKAN
MESTNA OBČINA NOVA GORICA

PAVLINA PAJK IN ŽENSKO AVTORSTVO V 19. STOLETJU

**ZBORNİK POVZETKOV S SIMPOZIJA OB 160.
OBLETNICI PISATELJIČINEGA ROJSTVA**

Solkan, 2014

**PAVLINA PAJK IN ŽENSKO AVTORSTVO
V 19. STOLETJU**

**ZBORNİK S SIMPOZIJA
OB 160. OBLETNICI PISATELJIČINEGA ROJSTVA
9. april 2014, Krajevna skupnost Solkan**

Solkan, 2014

Slovó od domovine

Srečna bodi mi, goriška domovina,
Ne odrekaj mi v bodočnosti spomina!

Oj priroda, oj nebo, oj solnce milo,
Vam izročam zadnje svoje poslovilo.

Ko črez mejo že hlapon me oddaljuje.
Se vas vidim, čutim — kmalu vse bo tuje. —

Čuvaj Bog te, ti družina moja mila.
Čuvstev ki si meni toliko gojila!

Moje zgube da bridkost bi ne čutila,
Kakor tvoja meni je srce ranila! —

Z Bogom, z Bogom, vi prijatelji predragi!
Z Bogom vsi vi, ki ste bili meni blagi!

Proč zdaj moram, daleč daleč v kraj neznani,
A kdo ve, če vidimo se spet kdaj zbrani? —

Leta zde se mi slovesa ti trenutki;
A le tiho srce, tiho vi občutki!

Nada v prsih se mi vzbuja, nada mila.
Kraj domači spet da bodem obhodila;

Srca pak, od kojih težko je ločenje,
Svoje meni da ohranite nagnenje.

Zdrava torej, srečna bodi domovina,
Pa mi hrani do svidenja kaj spomina!

Pavlina Pajk

Pavlina in Janko Pajk

Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK, Pavlina Pajk, 1895

Ko berem zdaj pisma Pavline Pajkove, mi je tako mila in draga! Zdi se mi, kakor da sem živela ž njo, jo poznala in jo rada imela kakor prijateljico. [...] Da, tisto Pavlinino knjigo sem čitala z vznemirjeno dušo. Moje roke so s spoštovanjem obračale liste, a v meni se je rodila skrivna in ponižna želja, da bi tudi jaz pisala povesti in bi bile tiskane in bi doživela, da držim lastno knjigo v roki“

Zofka Kveder, *Ženski svet*, 1924

Bila je absolutno preveč plodna in vztrajna in je prispevala prevelik opus, da bi se ga dalo na hitro odpraviti z vljudnimi pohvalami na račun ženske prizadevnosti, bila je skratka resna konkurenca moškemu literarnemu monopolu. Za nameček se je Pajkova lotila žanra ženskega romana, ki zanj v nacionalnem žanrskem sistemu ni bilo predvideno mesto. Modelno in nacionalno strateško vlogo je namreč imel jurčičevski roman z moško glavno osebo, mladim izobražencem kmečkega porekla, ki si prizadeva skozi poroko s premožno meščanko popraviti in utrditi svoj socialni status. Zgodbeni vzorec Pajkove, ki je glavno vlogo namenila revni mladi guvernantki, ki se na koncu srečno poroči, je bil za moško presojo reči neuporaben in moteč.

Miran Hladnik, Prva dama slovenskega ženskega romana, V: *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*.

Maksim Gaspari, Pavlina Pajk

A Pavlina ni bila samo pesnica in pisateljica s samosvojimi pogledi (v korespondenci z Levcem je odločno zagovarjala refleksijo v pripovednem žanrskem okviru), temveč tudi ena izmed prvih izobraženih Slovenk, ki so o ženskem vprašanju začele pisati v javnosti. Bila je dovolj razgledana in dovzetna za dogajanje v družbi, da je lahko vsaj v nekaterih tekstih zagovarjala za svoj čas prelomne poglede o položaju žensk.

Petra Testen, Pavlina Pajk, *Nova slovenska biografija*

V prvi polovici življenja kopravimo po drugi, kakor da nam ta hrani nekaj posebno slastnega in dragocenega; prevarjeni in razočarani tožimo v drugi polovici zastonj nad izgubo prve.

Sreča je podobna odmevu: čujemo ga, a ne približuje se nam.

Kaj je življenje onemu, ki ne ljubi? Srce bije, toda njegovi utripljaji ostanejo brez odmeva; ne privabljajo jeka, niti odgovora. Podobni so enakomernim udarcem ure, ki so določeni, da naštevajo stopinje smrti, ki se bliža.

Pavlina Pajk: Predsmrtni aforizmi

UVODNIK

Univerza v Novi Gorici organizira v sodelovanju z Mestno občino Nova Gorica, KS Solkan, Goriškim literarnim klubom Govorica in Slavističnim društvom Nova Gorica simpozij ob 160. obletnici rojstva slovenske pisateljice in pesnice Pavline Pajk (9. april 1854–1. junij 1901), ki je svojo literarno pot začela v Solkanu. Simpozij želi poudariti vlogo ženske v literarnem ustvarjanju 19. stoletja in začetek tematizacije ženskega vprašanja. Dogodek sodi v projekt HERA: Travelling Texts 1790–1914: The Transnational Reception of Women's Writing at the Fringes of Europe, v katerem sodelujejo Finska, Nizozemska, Norveška, Velika Britanija in Slovenija. Projekt raziskuje udeležbo avtoric, prevajalk in kulturnih posrednic v transnacionalnih izmenjavah literarnih besedil z zgodovinske in geografske perspektive.

Pavlina Pajk (roj. Doljak) se je rodila 9. aprila 1854 v Pavii (Italija) materi Pavlini Milharčič in očetu Josipu Doljaku. Po smrti obeh staršev se je preselila k stricu v Solkan, kjer se je šele pri šestnajstih letih začela učiti slovensko. Na njeno narodno zavest so vplivali izobraženci, ki so zahajali v stričevo hišo, tako da je kmalu začela nastopati v goriški in solkanski čitalnici. Poleg slovenskih knjig je začela prebirati tudi tujo literaturo. V tem času je Pavlina Pajk začela tudi pisateljevati in leta 1873 je v *Soči* objavila svojo prvo lirično prozo *Prva ljubezen*. Zaradi bratovega nasprotovanja se je morala s slovenščino ukvarjati na skrivaj. Pri tem sta jo podpirala Josip Cimperman in Janko Pajk (urednik *Zore*), s katerim se je kmalu poročila in se preselila v Maribor, nato pa ga je spremljala v Gradec, Brno in na Dunaj. Pavlina Pajk je ustvarila tudi obsežen pripovedni opus. V svojih romanih, pripovedih in povestih je prikazala meščanski, kmečki in tudi delavski razred. V ospredju so ljubezenske zgodbe, največkrat oblikovane po sentimentalnem pripovednem vzorcu. Pavlina Pajk je v slovenski meščanski ljubezenski roman vpeljala ženski lik kot osrednjo osebo in izpostavila zakon iz ljubezni kot najvišjo vrednoto. Poleg tega se je pisateljica dotaknila tudi ženskega vprašanja.

Uredništvo

Nova Gorica, april 2014

PROGRAM KONFERENCE

- 9.30–10.00 Otvoritev simpozija in pozdravni nagovori
- 10.00–10.20 Branko Marušič: **Goriška leta Pavline Pajk**
- 10.20–10.40 Katja Mihurko Poniž: **Prelomi Pavline Pajk in njenih sodobnic s paradigmo slovenske književnosti v 19. stoletju**
- 10.40–11.00 Diskusija
- 11.00–11.30 Odmor za kavo
- 11.30– 11.50 Jožica Čeh Steger: **Idilični prostori in podoba ženske v pripovedni prozi Pavline Pajk**
- 11.50–12.10 Vita Žerjal-Pavlin: **Reprezentacija ženske v poeziji Pavline Pajk**
- 12.10–12.30 Diskusija
- 12.30–14.00 Odmor za kosilo
- 14.00–14.20 Ana Perović: **Funkcije oblačil in oblačilnih videzov v izbranih besedilih Pavline Pajk**
- 14.20–14.40 Zoran Božič: **Slovenske avtorice v berilih do prve svetovne vojne**
- 14.40–15.00 Mojca Šauperl: **Književnice v koprskem štirinajstdnevniku *L'Unione* (1874–1881)**
- 15.00–15.20 Tanja Badalič: **Intertekstualnost v delih Pavline Pajk**
- 15.20–16.00 Diskusija
- 16.30 Odkritje spominske plošče Pavlini Pajk in njenim sorodnikom v Šolski ulici 22 s kratkim kulturnim programom.

Na simpoziju bomo podelili tudi nagrado za najboljšo pesem na literarnem dijaškem natečaju z naslovom Prva ljubezen.

Ana Perović

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru
ana.peroviceva@gmail.com

Rodila se je v Šempetru pri Gorici 22. 6. 1985. Dvopredmetni študijski program Slovenski jezik s književnostjo in Angleški jezik s književnostjo na Filozofski fakulteti v Mariboru je zaključila leta 2011, in sicer z diplomom na temo *Vloga oblačil v izbranih besedilih Cankarjeve proze*. Istega leta se je vpisala na podiplomski študijski program 3. stopnje na Oddelku za slovanske jezike in književnosti FF Univerze v Mariboru. Predmet njenega proučevanja so funkcije oblačil in oblačilnih videzov v proznih besedilih kanoniziranih in manj znanih slovenskih avtorjev.

Funkcije oblačil in oblačilnih videzov v izbranih besedilih Pavline Pajk

Prispevek v diskurzivni analizi, ki teoretično oporo išče v Bourdieujevem pojmu habitusa, v Lotmanovi in Barthesovi kulturni semiotiki, proučuje funkcijo oblačil in oblačilnih videzov v dolgih pripovedih Pavline Pajk: *Odlomki iz ženskega dnevnika* (1876), *Roka in srce* (1881), *Blagodejna zvezdica* (1881), *Mačeha* (1882), *Pripovednik v sili* (1883), *Očetov tovariš* (1884), *Arabela* (1885), *Dora* (1885), *Najgotovejša dota* (1892), *Najdenec* (1894), *Roman starega samca* (1895). Pojme iz semantičnega polja oblačilne kulture obravnava v odnosu do širšega konteksta, saj gre za kulturne konstrukte, ki jih ni mogoče analizirati brez upoštevanja kulturno-družbenih konotacij in diskurzivnih praks, ki so z literaturo usmerjale predstave o modi in oblačilnih navadah. Oblačilno kulturo opredeljuje kot pojavno obliko različnih habitusov. Meščanski habitus obravnavane avtorice pa pogojuje odnose do oblačilne kulture, ki so izpričani v obravnavanih proznih tekstih. Pri Pajkovi se oblačila pojavijo v pragmatični in deskriptivni funkciji, in sicer kot označevalci družbenega položaja, odsevajo pa tudi žensko perspektivo mode in oblačilne kulture tedanjega časa, razodevajo strogo predpisane oblačilne kodekse, stereotipizirajo vlogo ženske v drugi polovici 19. stoletja in v besedilih pomagajo oblikovati duhovni utrip ter predmetni svet slovenskega (pred)meščanskega toposa, ki poudarja pomen (četudi samo navideznega) bogastva v družbi.

Vita Žerjal Pavlin

Srednja šola za oblikovanje in fotografijo, Ljubljana

vita.zerjal-pavlin@guest.arnes.si

Dr. Vita Žerjal Pavlin, profesorica slovenščine in novinarka, je za diplomsko nalogo *Novi val slovenske poezije osemdesetih let* leta 1987 prejela univerzitetno Prešernovo nagrado. Od leta 1989 je srednješolska profesorica slovenščine. Leta 2007 je doktorirala in rezultate tega dela objavila v monografiji *Lirski cikel v slovenski poeziji 19. in 20. stoletja* (2008). V letih 2008–2011 je kot asistentka sodelovala s Slovenistikom na Univerzi v Novi Gorici. Izdala je tri pesniške zbirke: *Pljusknem preko okna* (1982), *Uglaševalni ton* (1996) in *Široka* (2013).

Reprezentacija ženske v poeziji Pavline Pajk

Pavlina Pajk je prva slovenska pesnica s svojo pesniško zbirko, ki je z naslovom *Pesmi* izšla leta 1878 v Mariboru. Z dodanimi enajstimi pesmimi je bila ponatisnjena v *Zbranih spisih I* leta 1893. Pretežno lirski prvoosebni ženski subjekt teh pesmi v največji meri določa ljubezen, ki ni le značilna lirska tema, marveč tudi vsebina emancipacijskih teženj meščank iz druge polovice 19. stoletja. V pesmi *Ponudba iz Zbranih spisov I* argument proti odločanju žensk avtoričine dobe za zakon le zaradi preskrbljenosti, ne pa tudi iz ljubezni avtorica polaga v usta moškega, ki ima »daritev srca« za svojo najvišjo ponudbo. Ljubezen ženske je sicer v tem pesništvu prikazana na dva načina. Prvo, (pozno)romantično dožemanje se izraža s sentimentalnim motivom neuresničene ljubezni ob odrešujoči misli na smrt, vendar je ljubezen tudi močan naravni fenomen, ki je družbene omejitve ne morejo uničiti. Ljubezenska strast žensko tako opredeljuje kot avtonomni, moškemu enakovredni subjekt, kot literarno ustvarjalko, njena moč povzroči celo kršitev za žensko pričakovane pasivnosti. Vendar je tako, romantično skrajno razumevanje ljubezni v več pesmih zavrnjeno kot zgolj mladostno in neustrezno zaradi totalnosti čustva, ki večinoma povzroča solipsizem in nemoč soočanja s stvarnim položajem. Zato je drugi vidik prikazane ljubezni ženske razsodnejša ljubezen, ki se razvije iz spoznavanja in medsebojnega spoštovanja moškega in ženske ter vodi v zakonsko zvezo. V takih pesmih ni vrednota izkazovanje čustev, temveč njihovo obvladovanje. Ženski lirski subjekt želi obvladati tudi čustva svetobolja, izražena v nekaj bivanjskih pesmih in v ciklu *Materni glasovi*, kjer ji to omogoči prav materinstvo, osrednja tema cikla. To v ženski vzbudi dejavno ljubezen in vzgojo, ki poudarja etiko in domoljubje. Tema domoljubja v pesmih povezuje slovensko in slovansko identiteto ženske, v ciklu *Gazele* avtorica poudari enakovrednost domoljubja moških in žensk, v epski pesmi *Prvi križ na turškem polju* pa je ženska celo vojaška junakinja. Avtobiografska snov pesmi je domotožje, ki ga je avtorica čutila najprej ob selitvi z Goriške v Maribor, še bolj pa v dvajsetih letih življenja zunaj slovenskega okolja.

Branko Marušič

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

branko.marusic@guest.arnes.si

Branko Marušič (Gorica, 1938) je končal študij zgodovine (Ljubljana, 1962) in bil prav tam promoviran za doktorja zgodovinskih ved (1987). Med leti 1965–1987 je bil kustos ter ravnatelj Goriškega muzeja, nato leta 2004 raziskovalec, nazadnje znanstveni svetnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU. Habilitiral se je za rednega univerzitetnega profesorja.

Njegova bibliografija (preko 2.000 enot) obsega objave v dnevnem tisku, članke in znanstvene razprave, tudi v italijanskem, nemškem in angleškem jeziku. Objavil je več knjižnih izdaj, tudi v italijanskem jeziku. Bil je član slovensko-italijanske kulturnozgodovinske komisije (1993–2000). Prejel je Valvasorjevo (1983) in Bevkovo nagrado (1985) ter priznanje Častni član ZRC SAZU (2004).

Goriška leta Pavline Pajk

Čas, ki ga je Pavlina Pajk preživela na Goriškem, zamejujeta začetek šestdesetih let in sredina sedemdesetih let 19. stoletja. Z ustavnima zakonoma iz let 1860 in 1861 je bilo v avstrijski državi uvedeno parlamentarno življenje na državni in deželni ravni. Bolj demokratično okolje je spodbujalo tudi Slovence na Goriškem k odločnejšemu zagovarjanju slovenskega političnega programa iz leta 1848, zlasti zaradi sožitja z Italijani, na katere politično dejavnost je na Goriškem posredno in neposredno vplival program zedinjene Italije. Slovenci so začeli najprej s čitalniškim gibanjem, ki je na slovenskem zahodu začelo z ustanovitvijo čitalnice v Trstu (1861) in se nato nadaljevalo z ustanavljanjem teh društev na Goriškem in v okolici Trsta. Sledila je doba taborov s programom združene Slovenije, čas ustanavljanja političnih društev in prvih nesoglasij v taboru Slovencev, ki so vodila v staro- in mladoslovenski razcep. Na Goriškem so sprti Slovenci v letih 1875–1876 dosegli sporazum, ki je ustvaril bolj ali manj stabilno slogaško obdobje. Končalo se je z novim političnim razcepom ob koncu stoletja. Pavlina Pajk se je čitalniškega gibanja aktivno udeleževala. Morda je bila prav zaradi javnega delovanja njenega strica, deželnega poslanca in mladoslovensko usmerjenega Matije Doljaka, posredno vključena tudi v dogodke dnevne politike. Ko je odhajala iz Gorice, je mesto kazalo mnoge vidne znake slovenske navzočnosti kljub nasprotovanju italijanskega prebivalstva mesta in nacionalistično usmerjene mestne občine. V mestu in njegovi slovenski okolici so delovala društva, izhajal je slovenski periodični tisk, pričela se je slovenska gospodarska iniciativa, ponehovala je asimilacija v Gorici živečih Slovencev in krepila se je njihova intelektualna moč.

Tanja Badalič

Raziskovalni center za humanistiko, Univerza v Novi Gorici

tanja.badalic@ung.si

Tanja Badalič, profesorica francoščine in španščine, je mlada raziskovalka na Raziskovalnem centru za humanistiko Univerze v Novi Gorici. Predmet njenih raziskav je recepcija evropskih avtoric na Slovenskem v 19. stoletju. Kot asistentka vodi vaje pri predmetu Pregled svetovne književnosti na Fakulteti za humanistiko UNG. Leta 2013 je pri založbi Addleton Academic Publishers v delu *Transnational identities of women writers in the Austro-Hungarian Empire* objavila članek o medbesedilnosti v delih Pavline Pajk. S prispevki je aktivno sodelovala tudi v COST akciji Women Writers in History (2009–2013).

Intertekstualnost v delih Pavline Pajk

Z raziskavo recepcije pisateljic v obdobju, ko so ustvarjale, se nam razkrijejo doslej spregledane povezave med njimi, kar omogoča tudi nove komparativne analize motivnih, tematskih, oblikovnih in slogovnih podobnosti ter raziskavo o literarnih vplivih. V slovenskem etničnem prostoru so se v 19. stoletju pojavila imena in dela avtoric z različnih koncev Evrope, ki so bila sprejeta med slovenskimi avtorji in med prvimi slovenskimi avtoricami, kot je Pavlina Pajk (1854–1901). Pavlina Pajk je prva avtorica na Slovenskem, ki je napisala daljši nekrolog o francoski pisateljici George Sand (1804–1876) v slovenskem jeziku, kar dokazuje, da je Pajkova dobro poznala njeno življenje in delo. Ravno zaradi tega sem se bolje posvetila njunima opusoma in ugotovila, da je med njima mogoče najti precej podobnosti. V tem prispevku sem se zato posvetila intertekstualnosti v delih Pavline Pajk in morebitnemu vplivu, ki ga je imelo delo George Sand na delo slovenske pisateljice. Njuna dela so si podobna tako vsebinsko kot kompozicijsko. Prispevek vsebinsko primerja romane *Le marquis de Villemer*, *Slučaji usode* in *Blagodejna zvezdica*, *La petite Fadette* in *Judita* ter *François le Champi* in *Najdenec*. Motive in druge podobnosti sem zajela tudi iz širšega opusa obeh pisateljic. Njuna opusa bom primerjala tako, da bom poskusila določiti, ali gre v primeru literarnih del Pavline Pajk predvsem za medbesedilne oblike značilne za sentimentalni roman, ki jih je mogoče najti tudi v delih drugih avtoric iz tega obdobja in ne samo v delih George Sand, in ali je mogoče prepoznati v določenih elementih neposreden vpliv francoske avtorice. Z analizo njunih del želim pokazati, da so se topika in podobni motivi v sentimentalnem romanu ohranili vse do 19. stoletja in se hkrati aktualizirali v skladu s sodobnim časom, v katerem sta avtorici živeli.

Katja Mihurko Poniž

Raziskovalni center za humanistiko, Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici
katja.mihurko-poniz@guest.arnes.si

Izr. prof. dr. Katja Mihurko Poniž predava slovensko književnost na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici, kjer je tudi dekanja. Je avtorica treh znanstvenih monografij (*Držno drugačna: Zofka Kveder in podobe ženskosti; Labirinti ljubezni v slovenski književnosti od romantike do II. svetovne vojne; Evine hčere: konstruiranje ženskosti v slovenskem javnem diskurzu 1848–1902*) in urednica *Zbranega dela* Zofke Kveder (doslej so izšli trije zvezki). Aktivna je v mednarodnih znanstvenih projektih (bila je vodja četrte delovne skupine COST akcije Women Writers in History in vodi slovenski del projekta Travelling Texts, 1790–1914: The Transnational Reception of Women's Writing at the Fringes of Europe (Finland, the Netherlands, Norway, Slovenia, Spain). Je članica uredniškega odbora revije *Journal of research in gender studies* (New York: Addleton Academic Publishers). Njena raziskovalna področja so: feministična literarna veda, študije spolov, slovenska dramatika, slovensko-nemški literarni stiki in zgodovina slovenskega ženskega gibanja.

Prelomi Pavline Pajk in njenih sodobnic s paradigmo slovenske književnosti v 19. stoletju

Slovenski literarni kanon tvorijo v obdobju 1848–1918, z izjemo pisateljice Zofke Kveder (1878–1926), moški ustvarjalci. To sicer ne pomeni, da so bile druge ustvarjalke tega obdobja povsem spregledane ali zamolčane, saj so vključene v literarne preglede in šolska berila, a vselej se pojavljajo nekje na obrobju. Razloge za to moramo poiskati v razvoju slovenske književnosti, ki se ni odvijala neodvisno od literarnega vrednotenja, temveč so nanjo odločilno vplivali kritiki 19. in zgodnjega 20. stoletja (Fran Levstik, Josip Stritar, Fran Levec, Aleš Ušeničnik, Ivan Prijatelj in Izidor Cankar). Tako paradigmo slovenske literature na vsebinski ravni po eni strani določa povezava z nacionalnim vidikom, po drugi pa, kakor je ugotovil že Matjaž Kmecl (1981), poseben položaj slovenskega izobraženca, ki ga tematizirajo slovenski pisatelji v 19. in v začetku 20. stoletja. Vsebinski pogoj za uspeh literarnega dela je bil torej v 19. stoletju njegov nacionalni značaj, ki se je izražal predvsem v pozitivnem (moškem!) protagonistu slovenske narodnosti.

Osvetlitev razvoja slovenske književnosti in literarne zgodovine v odnosu do avtoric nam pomaga razumeti, zakaj njihova dela dolgo niso bila del slovenskega literarnega kanona. V referatu bom izpostavila tisto, kar je bilo v delih Pavline Pajk ter zgodnjih slovenskih literarnih ustvarjalk drugačno, inovativno in je zato tudi pomenilo točke preloma s slovensko (moško) literarno tradicijo. V referatu bom predstavila, kako je Pavlina Pajk vpeljala spolno identiteto kot dejavnik v izgradnji nacionalne identitete v literarna besedila, vnesla inovacije v sentimentalni vzorec, ustvarila nove podobe materinskih likov in prispevala k slovenskemu ženskemu avtobiografskemu diskurzu. S svojim prispevkom želim pokazati, da lahko z drugačnim pogledom na slovensko književnost prispevamo nove ugotovitve o ustvarjalnosti zgodnjih slovenskih avtoric.

Mojca Šauperl

mojca.sauperl@guest.arnes.si

Mojca Šauperl je prevajalka pri Evropski komisiji. V doktorski disertaciji *Vloga Fanny Mongellaz v evropski ženski misli prve polovice 19. stoletja* (ISH, 2013) je celostno obravnavala savojsko pisateljico z začetka 19. stoletja in posvetila posebno pozornost ženskemu zgodovinopisju kot vidiku ženskega pisanja ter umeščenosti avtorice med njene vzornike in vire na eni strani in recepcijo njenega pisanja na drugi. S prispevkom o Fanny Mongellaz in drugih avtoricah je sodelovala v akciji COST Women Writers in History. V objavljenih člankih obravnava vprašanja, v katerih se prepletajo teme feminizma, književnosti, zgodovinopisja in antropologije.

Književnice v koprskem štirinajstdnevniku *L'Unione* (1874–1881)

Prispevek predstavlja zastopanost ženske književnosti v koprskem časopisu *L'Unione, Cronaca capodistriana bimensile* (1874–1881). Štirinajstdnevnik, ki ga je urejal Domenico Manzoni, naj bi zbiral sredstva za sirotišnico in se je načelno izogibal političnim in verskim temam. Priznaval je skromne ambicije v primerjavi z drugimi časopisi istrsko-tržaškega okolja in omogočal neuveljavljenim lokalnim avtorjem in avtoricam urjenje v pisanju za javnost. Poleg razprav različnega dometa o zgodovini in vzgoji so istrski avtorji in avtorice v *L'Unione* objavljali krajše novice o izobraževanju (s posebnim ozirom na dosežke žensk na univerzah), o kulturi, delavskih društvih, pravicah žensk itd. Časopis je sicer v raznih rubrikah in zvrsteh posvečal pozornost književnosti, še posebej ženski. V rubriki obletnic je objavil vrsto biografij književnic. Z naslovom »Celebri italiane contemporanee« (Slavne sodobne Italijanke) je ponatisnil biobibliografski leksikon iz dela Leoneja Carpija *L'Italia vivente* (Napoli, 1878). Uredništvo ga je dopolnilo z lokalnimi avtoricami, Jacopo Bernardi pa mu je dodal še tri obsežnejša gesla. Štirinajstdnevnik je s povzemanjem iz *I più illustri istriani dei tempi della Repubblica Veneta* (Najimenitnejši Istrani iz časov Beneške republike; Padova, 1866) obdelal tudi lika Philippe Lazee in Terese Recchini. *L'Unione* je o književnicah pisal tudi v nekrologih, npr. za pesnico in pedagoginjo Erminio Fuà Fusinato ter za prevajalko in sodelavko Anno Pellegrini. Poleg tega je objavljala pesmi lokalnih avtorjev in avtoric od skoraj anonimnih poskusov (Nerèa) do uveljavljenih pesnic (Thérèse von Hohenlohe-Waldenburg). Ob tej lokalni in nacionalni razsežnosti pa je *L'Unione* istrskemu bralstvu v nezanemarljivem obsegu predstavljal tudi sodobno mednarodno književnost. Pri tem je imela pomembno vlogo že omenjena Anna Pellegrini (Freiburg, 1838?–Koper, 1876). V podlistku so izšli trije njeni prevodi iz nemščine in angleščine: »Vor dem letzten Haus« Otilie Wildermuth (1858), »Blaubart« Eugenie Marlitt (1866) in »Guy Newton's Revenge« Mary Cecil Hay (1870). K podlistku sta prevoda prispevali tudi Luigia G. P. in Ottavia T. M.: prva z »Dolly Geerts« Xavierja Eyme/Adolpha Richarda (1863), druga pa z »Blümchen« Amelie Godin (1880). Morda je bila pozornost uredništva do ženske književnosti tržna gesta, a je bila hkrati izraz egalitarnega prepričanja ter pretakanje lokalnega in mednarodnega.

Zoran Božič:

Šolski center Nova Gorica, SETŠ, Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici
zoran.bozic@guest.arnes.si

Slovenske avtorice v srednješolskih berilih do prve svetovne vojne

Doc. dr. Zoran Božič je dolgoletni srednješolski učitelj slovenščine in je bil deset let asistent za književnost na Univerzi v Novi Gorici. Sodeloval je v štiriletni evalvaciji gimnazijskega učnega načrta za slovenščino v okviru Zavoda za šolstvo, bil je recenzent učnega načrta za pouk slovenščine na gimnazijah in predmetnega izpitnega kataloga za slovenščino na maturi; imel je tudi več predavanj za gimnazijske učitelje slovenščine na seminarjih v organizaciji Zavoda za šolstvo. Njegova raziskovalna področja so poezija Franceta Prešerna, književna didaktika, teorija bralčevega odziva in teorija literarnega kanona. Sodeloval je na domoznanskih strokovnih posvetih o Simonu Gregorčiču, Cirilu Kosmaču, Francetu Bevku, Ljubki Šorli in Damirju Feiglu. Letos je pri nemški založbi Lambert Academic Publishing objavil knjigo *France Prešeren's poems – understanding, evaluation, interpretation*.

Katja Mihurko Poniž v svoji monografiji z naslovom *Prelomi s paradigmo v besedilih zgodnjih slovenskih književnic* ugotavlja, da so bile avtorice v slovenski literarni zgodovini praviloma prezrte ali pa je bilo njihovo leposlovno delo ovrednoteno kot obrobno. Ob tem utemeljeno navaja, da je bilo leposlovje avtoric pogosto drugačno (čeprav so tudi avtorice poudarjale domoljubno zavest tako kot avtorji, so prinašale drugačne vsebine, uvajale drugačne like in razvijale drugačne pripovedne strategije), morda tudi zato, ker vodilne književnice praviloma niso bile kmečkega porekla, kar sicer velja za skoraj vse slovenske kanonske avtorje v devetnajstem stoletju.

Že pregled pojavljanja slovenskih književnic v srednješolskih berilih od leta 1850 do leta 2010 v moji monografiji *Slovenska literatura v šoli in Prešeren* je pokazal, da so bile avtorice izrazito zapostavljene vse do druge svetovne vojne, verjetno tudi zato, ker so bili sestavljalci beril izključno moški. Vendar tudi kasneje, ko so se med sestavljalci beril vedno pogosteje pojavljale ženske, spol sestavljalca še ni zagotavljal uravnoteženosti, saj imamo berila, ki so jih sestavile samo ženske ali pretežno ženske, pa v njih ne najdemo skoraj nobene avtorice. Največkrat uvrščena slovenska književnica je Svetlana Makarovič (ok. 60% možnih uvrstitev), kar pa pomeni šele tretjo ligo glede na slovenske književnike.

V srednješolskih berilih do prve svetovne vojne (sestavljalci so bili Ivan Macun, Janez Bleiweis, Fran Miklošič, Anton Janežič, Jakob Sket, Josip Brinar in Josip Wester) se je ob zelo številnih moških, danes večinoma pozabljenih književnikih, pojavilo samo pet avtoric: Josipina Toman – Turnograjska, Luiza Pesjak, Pavlina Pajk, Ljudmila Poljanec in Vida Jeraj. Josipina Turnograjska je samo v sestavu Bleiweis 1855 za nižje gimnazije, Luiza Pesjak šestkrat v Janežičevih, Sketovih in Westrovih sestavih za nižjo in tudi višjo stopnjo, Pavlina Pajk samo v Sketovih berilih za višje srednje šole (dvakrat), Ljudmila Poljanec in Vida Jeraj pa samo enkrat, in sicer v sestavu Wester 1913 za nižje srednje šole. Ljudmila Poljanec se je kasneje pojavila samo še štirikrat, nazadnje v zamejskem sestavu Budal 1946, Luiza Pesjak še dvanajstkrat, nazadnje v berilih po obdobju usmerjenega izobraževanja Kos 1994, Vida Jeraj pa še osemnajstkrat, nazadnje v zamejskem sestavu za nižje srednje šole Inzko 1985. Josipina Turnograjska je bila drugič objavljena po poldrugem stoletju (berila Krakar 2003), Pavlina Pajk pa po prvi svetovni vojni ni bila več primerna kot srednješolska avtorica.

Zofka Kveder, ki je tudi po mnenju Katje Mihurko Poniž, urednice njenega zbranega dela, najpomembnejše ime od vseh zgodnjih slovenskih književnic, avtorica z obsežnim in izjemno kakovostnim opusom, povsem enakovredna svojim že dolgo časa kanoniziranim sodobnikom, pred prvo svetovno vojno ni imela vstopa v srednješolska berila. Razlogi so morda podobni kot pri Ivanu Cankarju, katerega leposlovna besedila so objavljali samo v berilih za nižje srednje šole (pa še tam prirejena oz. cenzurirana), večina danes najpomembnejših besedil pa je bila v berilih prvič objavljena šele po drugi svetovni vojni: izzivalna, pogosto tudi namenoma provokativna tematika, ob tem pa neposreden, hote neolepšan pripovedni slog.

Kasneje so se besedila Zofke Kveder pojavljala razmeroma pogosto, nazadnje v sestavu Lah 2010. Povsem drugačno srednješolsko usodo pa imajo umetniške stvaritve Marice Nadlišek Bartol, nesojene ljubezni poetičnega realista Janka Kersnika in matere Vladimirja Bartola, avtorja kanoniziranega *Alamuta*. Čeprav utemeljeno sodi med najpomembnejše slovenske zgodnje književnice, njenih leposlovnih besedil (ali vsaj odlomkov) ni najti v nobenem slovenskem berilu.

Jožica Čeh Steger

Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Univerza v Mariboru
jozica.cek@um.si

Dr. Jožica Čeh Steger je redna profesorica za slovensko književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. Leta 2000 je na FF UL doktorirala z disertacijo o metaforiki v Cankarjevi kratki prozi in za uspehe pri doktoratu prejela nagrado Slavističnega društva Slovenije. Njeno raziskovalno delo je osredinjeno na a) preučevanje slovenske književnosti 19. in 20. stoletja, še posebej slogovnih značilnosti in metaforike, b) vzhodnoslovenske književnosti ter c) slovenske in dunajske moderne. V zadnjem času se ukvarja tudi z ekokritiko. Napisala je znanstveni monografiji *Metaforika v Cankarjevi kratki pripovedni prozi* (2001) in *Ekspressionistična stilna paradigma v kratki pripovedni prozi 1914–1923* (2010) ter pripravila knjižni izbor Potrčeve predvojne kratke proze z obsežno spremno študijo (*Prepovedano življenje*, 2012, 2013). Izsledke svojih raziskav predstavlja doma in v tujini. Je sourednica Mednarodne knjižne zbirke Zora, več let je bila tudi lektorica in gostujoča predavateljica na Univerzi Karla in Franca v Gradcu.

Idilični prostori in podoba ženske v pripovedni prozi Pavline Pajk

Pavlina Pajk (1854–1901) je po letu 1873, tj. po prvi objavljeni črtici v Soči z naslovom *Prva ljubezen*, ustvarila obsežen in zvrstno raznovrsten pripovedni opus. Čeprav je v novelah, povestih in romanih, nastalih po zgledu sentimentalnega romana, posegala tudi v kmečko in delavsko okolje, je bila v središču njenega literarnega zanimanja tematizacija ljubezenskega, zakonskega in družabnega življenja meščanske ženske. V prispevku so ob izbranih besedilih njene meščanske proze (*Odlomki iz ženskega dnevnika*, Zora 1876; *Blagodejna zvezdica*, Kres 1881; *Roka in srce*, Kres 1881; *Arabela*, Kres 1885; *Planinska idila*, Knezova knjižnica 1895) predstavljene povezave med prezentacijo ženske, idiličnimi prostori in tradicionalno metaforo *ženska je narava*.

Glavni dekliški/ženski liki v pripovedni prozi Pavline Pajk nasprotujejo sklenitvi zakonske zveze brez ljubezni, sicer pa pasivni položaj ženske v tedanji družbi eksplicitno ni problematiziran. V zasebnem in javnem življenju se obnašajo tako, kot to od njih zahtevata tradicionalna vzgoja in kodeks meščanskega obnašanja. Toda variante pasivnih in precej idealiziranih dekliških likov, vzgojenih kot rože v rastlinjaku, ki se lahko gibljejo le v omejenih in bolj ali manj nadziranih prostorih hiše ali okoli nje, implicitno opozarjajo na podrejeni položaj ženske v družbi. Dekleta se zatekajo v svoje sobe, pišejo dnevnik, slonijo ob oknu ali se sprehajajo po vrtu in bližnji okolici. Tako imenovani dekliški/ženski prostori (vrtovi, gaji, ribniki, gozdne jase, drevoredi idr.), ki delujejo kot prostori sprehodov, ročnega dela, ljubezenskih srečanj, pričakovanj, zaobljub, premišljevanj, počitka, branja itd., so idilični konstrukti narave in v posameznih primerih spominjajo na »locus amoenus«. V nasprotju z idiličnimi prostori se v pripovedni prozi Pavline Pajk zapisujejo tudi grozljive heterotopije, kot sta to denimo podstrešje in klet v romanu *Arabela*. Tudi v precej pogosti tradicionalni metaforiki za žensko, temelječi na konceptualni metafori *ženska je rastlina*, je mogoče razbrati implicitno kritiko patriarhalne družbe, ki postavlja žensko zgolj v območje narave. Metafora *ženska je narava* namreč ne govori le o ženski, temveč sporoča tudi predstave, mišljenje in vladajočo ideologijo družbe kakor tudi tistega, ki jo izreka.

Pajk Pavlina, Schriftstellerin. * Pavia (Lombardei), 9. 4. 1854; † Laibach, 1. 6. 1901. Gattin des Vorigen, Tochter eines Richters; erhielt eine italien. Erziehung und wurde erst mit 16 Jahren durch Lavrič (s. d.) und Klavžar (s. d.) für das Slowenentum gewonnen. Sie publ. in verschiedenen Ztg. und Z., nach ihrer Heirat mit Pajk vor allem in der Z. „Zora“ (Morgenröte). Nach 1880 schrieb sie Erz. für „Kres“ (Sonnwendfeuer), „Dom in svet“ (Heim und Welt) und „Ljubljanski zvon“ (Laibacher Glocke). P. vertrat in ihren Werken einen sentimental, belehrenden Pseudorealismus und wurde so zu einer Repräsentantin der Gartenlaubebelletristik bei den Slowenen. Ihr solides Erzähltalent entwickelte sich daher nicht weiter, sondern versandete in wenig originellem Fabulieren, weshalb sie sich u. a. die Gegnerschaft von Levec (s. d.) und F. Lampe (s. d.), bes. aber die der modernen Generation mit Govekar (s. d.) an der Spitze, zuzog.

W.: Pesmi (Gedichte), 1878; Roka in srce (Hand und Herz), in: Kres, 1881; Mačeha (Die Stiefmutter), ebenda, 1882; Očetov tovariš (Vaters Kamerad), ebenda, 1884; Arabela, 1885; Najdenec (Der Findling), 1894; Planinska idila (Alpenidylle), 1895; Roman starega samca (Roman eines alten Hagestolzes), in: Ljubljanski zvon, 1895; Spomini tete Klare (Tante Klaras Erinnerungen), in: Dom in svet, 1895; Judita, ebenda, 1896; Dušne borbe (Seelenkämpfe), in: Ljubljanski zvon, 1896; etc. Zbrani spisi (Ges. Schriften), 2 Bde., 1893–95.

L.: Slovenski narod vom 1. 6. 1901; SBL; Enc. Jug.; Nar. Enc.; K. Glaser, Zgodovina slovenskega slovstva (Geschichte der slowen. Literatur), Bd. 4, 1898, S. 131ff.; Zgodovina slovenskega slovstva (Geschichte der slowen. Literatur), Bd. 3–4, 1961–63.

(N. Gspan)

PAJK, Pavlina (born Doljak) (1854–1901)

Slovenian poet, author and pioneer of Slovenian 'literary feminism.'

Pavlina Doljak was born on 9 April 1854 in Pavia (Italy), where her father Josip Doljak (from Grgar near Gorizia) was a judge and (after 1848) a member of the Viennese Parliament. Her mother, Pavlina Milharčič, was the daughter of a school inspector and teacher from Gorizia who prior to her marriage had been a lady-in-waiting. She died in 1857 in Milano, following the birth of her fourth child, a daughter called Teodolina. Two years later, Josip Doljak, his son Teodor and three daughters Pavlina, Henrieta, and Teodolina (1857–?), moved to Trieste, where Josip died in 1861.

After the death of Josip Doljak, his brother Matija Doljak assumed responsibility for the children and their education. He was a landowner, a member of the provincial assembly and the Mayor of Solkan (near Gorizia). He was also the founder of the Slovene reading society in Gorizia and one of the initiators of the Slovene national movement in the Gorizia region. At the age of eleven, after finishing the Ursuline boarding school in Gorizia, Pavlina took over the housework in her uncle's house, where she met prominent Slovene politicians and writers who aroused her interest in art and culture. Her education and artistic endeavors were further influenced by her friendship with Karel Lavrič, an attorney-at-law. A widely read person and nationalist, Lavrič became her mentor, encouraging her to read Slovene poetry and prose. Pavlina also widened her horizons by reading German and Italian classics. In 1873, her brother Teodor finished his law studies and received employment at the Gorizia court of justice. Pavlina and her sisters moved in with him and she took care of the housework. Teodor Doljak saw his sister's cultural activities as dangerous since, from the 1870s onwards, rivalry between the Italian and Slovene national camps in Gorizia was increasing in severity. Pavlina Doljak had to publish her first writings anonymously. On 19 June 1872, she published her first short novel *Prva ljubezen* (First love) in the Slovene gazette *Soča* (Isonzo—the name of a river). Three months later, she published the article "Ženska v družini" (Woman in the family). In these early works she emphasized female sensitivity and criticized the restrictions on women's freedom in patriarchal society.

Nagrajene pesmi literarnega natečaja namenjenega dijakom *Prva ljubezen*

Neža Karo

"TISTA PRVA

Gladiva si gube na obrazih,
demenca grizlja najine podplate,
ko se smejiva in poljubljava razpoke cest.
Napolniva si pljuča z asfaltom.
Zastaviva vse,
položiva vse na mizo,
kri srca, črnilo verzov, kite misli,
mozg kosti, barvo z najinih slik.
Zlijva se v fasade sanj
in pozabiva na vse.
Prečrtala bova končne verze
In ostala nedokončana.
Tista prva."

Amela Lišić

Prva ljubezen

Ona je prva,
ki me je sprejela (brez vprašanj, brez dvomov),
ki me še zmeraj brezpogojno sprejema (ostali radi postavljajo pogoje),
ki mi je takoj odprla vsa vrata (tudi tista s prepovedanim vstopom),
ki me usmerja in vodi (kljub temu, da me nekaj temačnega vleče stran),
ki me vsako popoldne sprejme v svoj topli objem (mene, hladno zaradi mrzlega sveta),
ki me neumorno čaka (čeprav vedno zamujam),
ki prevzame nekaj bremen z mojih ramen (sploh niso tako težka),
ki ne razočara (ampak jaz jo...včasih),
ki je vedno ob meni (čutim jo v sebi),
ki se trudi, da mi nudi vse (ne ve, da ona sama je čisto dovolj),
ki mi nudi svet (ona je moj mali svet),
ki mi pomeni vse (prav vse),
ki ostane (za vedno).

Moja prva in edina.

Alma Zupan

(5:5)>1/2 ali Raztresena

Ptice, ki se odpravljajo na jug
so me spomnile na trenutke vsakega slovesa
ti se vračaš
kaj pa, če enkrat zares
o d
l e
t i š
(?)

Vonj pralnega mehčalca
se pritihotapi do nosnih brbončic
(izražanje mi ne gre najbolje od rok,
ali obstaja stvar,
v kateri te prekašam?)
zven žametnega monologa
močan stisk, preplet prstov
slušalke v ušesih
polijem se z vrelim cimetovim čajem.

Zavidam vetru
ki oplazi tvoje že tako razmršene lase
Zavidam soncu
ki ob svitu poljubi tvojo kožo
(še preden se tega zavedaš)
Zavidam luni
ki pozna vse tvoje skrivnosti ob petih zjutraj
Zavidam slušalkam
ki v tvojih ušesih predvajajo tvoje najljubše pesmi
Zavidam odeji
ki te objema in greje
Zavidam lončku kakava
ki se nežno dotakne tvojih ustnic.

Ljubezen je bolezen
so nam povedali že zdavnaj
in morda so imeli prav.

(luna
lahko
spremeni
obliko
vsako
noč am
pak mo
ja čust
va (do
tebe) s
e mor
da ne
bodo
nikoli)

Zapiski

Organizacijski in programski odbor simpozija

prof. dr. Katja Mihurko Poniž
mag. Darinka Kozinc
Tanja Badalič, prof. franc. in špa.
uni. dipl. slov. Urša Prša
Megi Rožič, mag. slov.
Franc Vaupotič, dipl. slov.

Podporniki simpozija

Mestna občina Nova Gorica

Mini pekarna Brumat, Solkan

Krajevna skupnost Solkan

Solkanska klet
